

समूह संपर्क माध्यमे आणि शिक्षण

श्री. अमरदीप अशोक रामराजे

सहाय्यक प्राध्यापक

मातोश्री शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय, एकलहरे, नाशिक

बदलत्या काळानुसार विज्ञान व तंत्रज्ञानमध्ये मोठ्या प्रमाणात प्रगती झालेली दिसून येते. असे कोणतेच क्षेत्र नाही की त्याला तंत्रज्ञानाची जोड मिळाली नसेल, आणि ज्याला त्याची जोड मिळाली नसेल तर ते क्षेत्र कुठेतरी मागे पडताना दिसते. आज साहित्य, वृत्तपत्र, आकाशवाणी, दूरदर्शन, संगणक व संगणकला एक जोड म्हणजे इंटरनेट होय. हे असे घटक आहेत ज्यांनी सर्व विश्व व्यापून टाकलेले आहे. यांच्याशिवाय जगण्याची कल्पना करता येत नाही. या साधनांनी मोठ्या प्रमाणात समूहाशी संपर्क साधता येत असतो. ब्राऊन यांनी या समूह संपर्क माध्यमांच्या बाबतीत आपले काही विचार मांडले आहेत. त्यांच्या मते समूह संपर्क माध्यम हे करमणुकीची साधने आहेत. त्यासोबत ते विविध विषयावर योग्य आणि अचूक माहिती देत असतात. तसेच विविध मुद्द्यांवर विविध प्रकारचे दृष्टीकोण व्यक्त करत असतात. म्हणजेच ज्ञानसमृद्धी, आवड, जीवन आणि सामाजिक दृष्टीकोन निर्माण करण्याचे कार्य ही समूह संपर्क माध्यमे करत असतात.

या समूह संपर्क माध्यमांचा शिक्षण क्षेत्रात फार मोठ्या प्रमाणात आणि चांगल्या प्रकारे वापर केला जात आहे. विविध साहित्याद्वारे नैतिक मूल्य रुजवता येतात. तसेच काय योग्य ? काय अयोग्य ? हे समजून घेता येते. तसेच वर्तमानपत्र हे दैनंदिन जीवनात, समाजात, राष्ट्रात, जागतिक पातळीवर काय घडते आहे ? याची माहिती लोकांपर्यंत पोहोचवत असतात. दूरदर्शनद्वारे विविध शैक्षणिक चायनल दाखवली जातात. या चायनलद्वारे विविध विषयांचे ज्ञान देण्याचे कार्य केले जाते. तर संगणक म्हणजेच त्यासोबत इंटरनेटची जोड यांच्याद्वारे व्यक्ती शिक्षण क्षेत्रातील विविध माहिती अद्यावत प्राप्त करत असतो आणि त्या माहितीचे उपयोजन करत असतो.

समूह संपर्क माध्यमांची गरज व महत्त्व

1. समूह संपर्क माध्यमामुळे ज्ञान सर्वांपर्यंत पोहोचवा येते.
2. समूह संपर्क माध्यमामुळे जगातील प्रत्येक कानाकोपऱ्यात माहिती पुरवली जाते व ज्ञानाचा प्रसार केला जातो.
3. समूह संपर्क माध्यमाद्वारे कमी वेळेत माहिती जास्तीत जास्त लोकांपर्यंत पोहोचवण्याचा कार्य केले जाते.
4. शिक्षणाचे महत्त्वाचे उद्दिष्ट म्हणजे समाजामध्ये योग्य व अचूक परिवर्तन घडवून आणणे, बदल घडवून आणणे हे काम शिक्षण या समूह संपर्काच्या माध्यमातून करतात.

5. सर्वांना शिक्षण देणे समूह संपर्क माध्यमांद्वारे यशस्वी होऊ शकते.
6. समूह संपर्क माध्यमाद्वारे माहिती कमी वेळात व कमी खर्चात अनेक लोकांपर्यंत पोहोचवता येते.
7. समूह संपर्क माध्यमाद्वारे प्रबोधनाचे कार्य प्रभावी होत असते.
8. समूह संपर्क माध्यमाद्वारे सामाजिक संस्कृतीची उंची वाढवण्यास मदत होते, चारित्र्याचे व शिल संवर्धनाचे काम हे समूह संपर्क माध्यमाद्वारे प्रभावी होते.
9. समूह संपर्क माध्यमाद्वारे व्यक्ती परिवर्तन, सामाजिक परिवर्तन व वैचारिक परिवर्तन करता येते.
10. समूह संपर्क माध्यमाद्वारे वैज्ञानिक मनोभावाची रुजवणूक करता येते.

समूह संप्रेषण माध्यमांचे स्वरूप

ज्या साधनाद्वारे व्यक्ती एकमेकांशी संपर्क साधून विचारांची देवाणघेवाण करतात त्यास समूह संप्रेषण माध्यम असे म्हणतात.

संप्रेषण प्रक्रियेमध्ये तीन घटकांचा समावेश होता

1. संदेश देणारी व्यक्ती
2. संदेश प्राप्त करणारी व्यक्ती
3. संदेश पोहोचवण्यासाठी उपयुक्त माध्यम

संदेश शाब्दिक व अशाब्दिक स्वरूपाचा असतो. संदेश मनोरंजनात्मक, प्रबोधनात्मक, संस्कारात्मक, ज्ञानात्मक स्वरूपाचा असतो.

समूह संप्रेषण माध्यमे खालीलप्रमाणे

1. साहित्य
2. वृत्तपत्रे
3. दूरदर्शन
4. आकाशवाणी
5. संगणक व त्याला जोड इंटरनेटची

समूह संप्रेषण माध्यमाचा शिक्षणात उपयोग

1. समूह संप्रेषण माध्यमाद्वारे आशयातील अमूर्त गोष्टींना मूर्त स्वरूप देता येते.
2. योग्य आशय एकाच वेळी अनेक लोकांपर्यंत पोहोचवता येतो.
3. शिक्षण हे व्यक्तीच्या सर्वांगिन विकास होण्यासाठी महत्त्वाचे कार्य करते, हे कार्य समूह संप्रेषण माध्यमाद्वारे प्रभावीरीत्या करता येते.
4. विद्यार्थ्यांपर्यंत वस्तुनिष्ठ व अचूक माहिती एकाच वेळेस समूह संप्रेषण माध्यमाद्वारे पोहोचवता येते.
5. ज्या गोष्टी या वर्गामध्ये विद्यार्थ्यांना तयार करून दाखवता येत नाही अशा गोष्टी अभिरूप स्वरूपात समूह संप्रेषण माध्यमाद्वारे विद्यार्थ्यांपर्यंत पोहोचवता येतात.
6. समूह संप्रेषण माध्यमाद्वारे विविध विषयतज्ञ, व्याख्याते व त्यांची व्याख्याने अनेक लोकांपर्यंत

पोहोचवता येतात.

7. या समूह संप्रेषण माध्यमाद्वारे आदर्श शिक्षकांचे अध्यापनाचे कार्य, मार्गदर्शनाच्या स्वरूपात इतर शिक्षकांपर्यंत पोहोचवता येतात.
8. समूह संप्रेषण माध्यमाद्वारे जे निरक्षर व्यक्ती आहेत त्यांना साक्षर करण्याचे कार्य करता येते.
9. समूह संप्रेषण माध्यमाद्वारे विश्वसनीय सत्य, वस्तुनिष्ठ ज्ञान विद्यार्थ्यांपर्यंत पोहोचवता येते.
10. समूह संप्रेषण माध्यमाद्वारे तळागाळातील लोकांना शिक्षणाच्या प्रवाहात आणता येते.

संदर्भसूची –

1. बनकर, बी.एम (2004). उदयोन्मुख भारतीय समाजातील शिक्षण, नाशिक : सुहास प्रकाशन
2. जाधव, के.के (2008). आधुनिक काळाचे शिक्षण समाजशास्त्र, नाशिक : मन प्रकाशन

